

# Ukritisk formidling om vold og overgrep mot barn

Heidi Wittrup Djup\*  
psykologspesialist

Annika Melinder  
psykologspesialist, professor

Per Lorentzen  
psykolog

Judith van der Weele  
psykologspesialist

Egil Nygaard  
psykologspesialist, professor

Kjersti Karlsen  
psykologspesialist

Henry Molvær  
psykologspesialist

Ragnhild E. Pettersen  
psykologspesialist

Monica Flock  
psykologspesialist

Filmer rettet mot barn om vold og seksuelle overgrep kan skape omfattende vansker når de brukes ukritisk.

Nylig lanserte Landsgruppen av helsesykepleiere animasjonsfilmen Alle barn har rett til en trygg barndom. Filmen handler om vold og seksuelle overgrep, og er laget for å bli vist for første-, tredje- og sjetteklassinger fra høsten 2023.

**Vi mener at filmen ikke ivaretar barnets beste, og at den derfor bør endres eller trekkes tilbake.**

Det finnes mange slike filmer som skoler og hjelpetjenester kan benytte seg av i arbeidet for å beskytte utsatte barn. Hensikten er god. Barn skal få kunnskap som kan anspore dem til å fortelle noen de stoler på at de har det vondt hjemme.

Vi har imidlertid sett mange negative konsekvenser av filmer som ikke er tilstrekkelig kvalitetssikret eller utviklet i tråd med forskningsprinsipper. Vi ønsker å advare mot å iverksette tiltak som kan skape flere problemer enn de løser.

## Å ikke ha det bra hjemme

I filmen får vi eksempler på å «ikke ha det så bra hjemme», og vi møter tre barn. Om Thomas sies følgende:

*Pappa blir ofte veldig sint når Thomas ikke hører etter. En gang ble pappa kjempesint da Thomas ikke ville slå av iPaden. Da slo han Thomas i armen og dro ham hardt med seg inn på soverommet. Thomas ble veldig redd. Pappa sa unnskyld etterpå. Thomas får likevel ikke sove. Han er redd for at pappa skal bli sint igjen.*

Vi blir fortalt at noen bor med voksne som roper så høyt at barna blir redde, eller de sier stygge ting. Andre bor med voksne som kranbler høylytt.

Vi møter Anja som har en mor som låser henne inne på rommet av og til. Hun sier hun skulle ønske at Anja aldri ble født. Deretter møter vi Kaia som utsettes for seksuelle overgrep og trusler fra stebroren.

Det vises til barnekonvensjonen, og at det er ulovlig for voksne å slå, skremme eller gjøre noe seksuelt med barn. Til slutt understrekes det at det er «modig» og «tøft» å si ifra hvis man ikke har det bra hjemme.

## Tendensiøs statistikkbruk

I filmen refereres det til at 20 prosent av alle barn har det vanskelig hjemme, eller «ikke så bra». Dette er et omdiskutert estimat fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (Hafstad & Augusti, 2019). Tallet bygger på selvrapporing fra ungdom mellom 12–16 år, og omfatter alt fra alvorlig og gjentatt fysisk og psykisk vold til enkeltstående og mildere foreldreutsagn og handlinger i barndommen. Ser vi på forekomst av mer alvorlige former for vold og overgrep, er tallet redusert til 1 av 20.

*Vi ønsker å advare mot å iverksette tiltak som kan skape flere problemer enn de løser*

I en film der målgruppen er små barn, bør det vektlegges at de fleste har det bra hjemme, før man går inn på at dette dessverre ikke gjelder alle.

I stedet forteller filmen at i en klasse på 20 barn, vil det være fire barn som har det vondt hjemme. Det er problematisk. Barn er svært konkrete. De kan begynne å lete etter «bevis» på hvem de fire er i egen klasse. Dermed kan det oppstå rykter og uheldig gruppedynamikk. Tilfeldige barn risikerer å bli urettmessig utpekt som «et av ofrene» i filmen. Noen kan overdrive egen situasjon, eller lure på om de selv er en av de fire. Barn med kognitive vansker, utviklingshemming eller autismspekterforstyrrelser kan være ekstra sårbare for å trekke uriktige konklusjoner av relasjonell samhandling dersom de av ulike grunner ikke har det bra. Å bekrefte deres forståelse kan da føre til mer skade enn gagn.

## Hva er normalt?

Filmen omtaler det som ulovlig og voldelig at en forelder ofte blir sint når barnet ikke tar imot beskjeder, og refererer til én gang hvor gutten ble tatt hardt i armen og far sa unnskyld. Dette kan være et eksempel på en skremmende og voldsutøvende forelder. Men det kan vel så gjerne reflektere hvordan mange familier ofte har konflikter rundt regler og grenser. Det kan også handle om foreldre som reagerer på krevende oppførsel, er slitne eller står i en fastlåst samhandling med barna sine som de trenger støtte og veiledning for å komme ut av.

Barn i første klasse eller barn med kognitive vansker har ikke forutsetninger for å skille disse mulighetene fra hverandre, overføre filmen til eget liv eller se den i en større kontekst. For dem kan et vanlig familieliv brått få alvorlige og skremmende undertoner.

Filmen forteller heller ikke hva som er vanlig kroppslig berøring, og hva foreldre og andre trygge voksne ofte må gjøre med barn, som stell og medisinerer. Vi synes det er problematisk at barn i 5–6-årsalder skal lære om overgrep før de har fått tid til å bli kjent med egen og andres kropp på en naturlig måte.

*Vår erfaring er at filmer som «Alle barn har rett til en trygg barndom» kan tolkes feil*

Barn kan også bli påvirket av filmens innhold og begynne å utvise nettopp den typen atferd det advares mot.

Barn i første klasse kan ikke uten videre forstå hva som menes når fortellerstemmen sier at det ikke er lov å gjøre «seksuelle ting». De kan henge seg opp i at det ikke er lov å ta på barnas tiss og rumpe. Dette kan tas bokstavelig og bidra til forvirring om og rapportering av hva mamma eller pappa har gjort.

## Feiltolkninger

Vår erfaring er at filmer som «Alle barn har rett til en trygg barndom» kan tolkes feil og få dramatiske følger for barn og deres familier. Noen har fortalt om hendelser som ikke har funnet sted fordi de har blitt forvirret eller påvirket av filmens innhold. Andre har brukt ord og uttrykk fra filmen som voksne deretter har misforstått eller mobilisert på bakgrunn av. Dette har flere ganger medført avhør av både barn og foreldre, involvering av barnevern og i verste fall hasteflytting av barnet. Det er alvorlig hvis et barn, gjennom uriktig inngripen, blir påført store kriser av systemene som er ment å beskytte dem.

*Barn skal ikke bare beskyttes fra foreldres skadelige atferd, men fra den skade hjelpesystemene i ytterste konsekvens kan påføre dem*

Tatt i betraktning de store konsekvensene slike filmer kan få, mener vi det er uheldig å oppmuntre barn med merkelapper som «modig» og «tøff» til å fortelle en voksen at de «ikke har det bra hjemme». For hvem vil ikke være «modig» og «tøff»? Og hva menes med «ikke bra hjemme»? Det er også svært problematisk dersom den voksne ikke er trygg på hvordan ulik informasjon skal tas imot og følges opp.

Dersom barnet forteller om alvorlige, straffbare forhold, kan denne informasjonen påvirkes av voksnes spørsmål, reaksjoner og håndtering. Vi har rikelig med forskning som viser hvor utsatt barns fortellinger er for påvirkning (Brackmann et al., 2016; Chan et al., 2017; Otgaar et al., 2010). Det kan ikke forventes at helsesykepleier, lærere eller andre behersker intervjueteknikk tilsvarende den politibetjener som gjennomfører tilrettelagte avhør av barn har (Saywitz et al., 2017). Det kan svekke barnets sak at fortellingen kom etter filmvisning og i dialog med en utrent voksenperson som kan anklages for å ha ledet barnet (Van Der Hagen et al., 2018).

## Bør trekkes tilbake

Å hjelpe barn som utsettes for alvorlig omsorgssvikt er et felles ansvar. Bruk av film kan være et viktig ledd i dette arbeidet. Men etter flere saker og eksempler på hvilke negative konsekvenser slike filmer har hatt, må det etter vår mening stilles langt større krav til kvalitetssikring, følgeevaluering og analyser av mulige negative konsekvenser før filmene tas i bruk.

Selvfølgelig skal vi gi barn hjelp til å fortelle om vanskelige opplevelser – på en ivaretagende måte. «Alle barn har rett til en trygg barndom» ivaretar ikke barnets beste og bør derfor endres eller trekkes tilbake.

Barn skal ikke bare beskyttes fra foreldres skadelige atferd, men fra den skade hjelpesystemene i ytterste konsekvens kan påføre dem.

\* **Merknad:** Heidi Wittrup Djup er ansatt som redaktør i *Tidsskrift for Norsk psykologforening*.

## Referanser

- Brackmann, N., Otgaar, H., Sauerland, M. & Howe, M. L. (2016). The effect of testing on the formation of children and adults' false memories. *Applied Cognitive Psychology*, 30(5), 785–794. <https://doi.org/10.1002/acp.3254>
- Chan, J. C., Manley, K. D. & Lang, K. (2017). Retrieval-enhanced suggestibility: A retrospective and new investigation. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(3), 213–229. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.003>
- Hafstad, G. S. & Augusti, E. M. (Red.) (2019). *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten: En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. <https://www.nkvts.no/rapport/ungdoms-erfaringer-med-vold-og-overgrep-i-oppveksten-en-nasjonal-undersokelse-av-ungdom-i-alderen-12-til-16-ar/>
- Otgaar, H., Candel, I., Smeets, T. & Merckelbach, H. (2010). “You didn’t take Lucy’s skirt off”: The effect of misleading information on omissions and commissions in children’s memory reports. *Legal and Criminological Psychology*, 15(2), 229–241. <https://doi.org/10.1348/135532509X471951>
- Saywitz, K. J., Lyon, T., & Goodman, G. S. (2017). When interviewing children: A review and update. I J. B. Klika & J. R. Conte (Red.), *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*. Newbury Park, CA: Sage
- Van Der hagen, M. A., Stridbeck, U. & Melinder, A. (2018). Før samtaler på godt og vondt: Effekter på senere tilrettelagte avhør i lys av vitnepsykologisk forskning. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 16(4), 337–351. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9553-2018-04-06>